

Asia: VN/22309/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajan yleiset huomiot koko esityksestä

Käräjäoikeus lausuu yhteisesti kysymyskohtiin 1, 2, 3, 4, 7 ja 8 seuraavaa.

Oikeusvaltion tunnuspiirteisiin kuuluu, että sen tulee huolehtia rikosprosessin tehokkaasta ja hyvästä toimivuudesta. Puutteet tässä suoriutumisessa horjuttavat ihmisten turvallisuuden ja luottamuksen tunteita, joilla on suuri merkitys yhteiskuntarauhan ja vakauden ylläpitämisessä. Oikeudenhoidon toimijoilla on laaja yhteisymmärrys siitä, että rikosprosessiketjun resurssointi ei ole riittävä suhteessa tehtäviin, laatuvaatimuksiin ja yhteiskunnalliseen merkittävyyteen. Jos oikeusvaltio ei osoita resurssia, se on velvollinen arvioimaan uudelleen tehtäviä ja laatua.

Keskeistä rikosprosessin kehittämisessä on turvata se, että rikosprosessi mahdollistaa oikeaan ratkaisuun päätyminen riittävän suurella varmuudella eli rikosvastuun tulee toteutua ja kohdentua oikein. Rikosasian kokonaiskäsittelyaika ei saa muodostua suhteettoman pitkäksi suhteessa selvitettävään ja ratkaistavaan asiaan. Asian yksinkertaisuuden ja selvyyden tuleekin heijastua noudatettavaan menettelyyn kustannustehokkaasti. Rikosprosessin tulee toimia tarkoituksenmukaisesti eli järkevällä resurssien käyttämisellä paitsi kussakin vaiheessa mutta myös kokonaisuutena. Epätarkoituksenmukaisesta resurssien käytön kohdentamisesta seuraa joko yleistä viipymää tai kiirehtien ja vajaalla valmistelulla tehtyjä hätiköityjä ratkaisuja, ja pahimmassa tapauksessa kaikkea tätä.

Sakkomenettelyn käyttöalan laajentaminen on ollut pitkään esillä yhtenä keinona rikosprosessin tehostamiseksi ja käsittelyaikojen nopeuttamiseksi. Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa vuosille 2013–2025 (toimenpide-ehdotus 26) sen selvittämistä pidettiin tarpeellisena, mikäli muilla toimilla saavutettavat hyödyt osoittautuvat riittämättömiksi.

Esitysluonnoksessa tarkastellaan vuodesta 2016 voimassa ollutta lakia, mitä koskeva lainsäädäntö hyväksyttiin jo vuonna 2010. Lain säätämisen perusteet ovat siten 15 vuoden takaa. Vuosina 2019 ja 2021 lakiin tehdyt uudistukset eivät ole olennaisesti tehostaneet rikosprosessiketjun toimintaa. Muut toimet ovat siten osoittautuneet riittämättömiksi eikä niillä tavoitellut vaikutukset ole toteutuneet. Tästä huolimatta esimerkiksi vuoden 2019 uudistuksen vaikutusarvio otettiin huomioon vähentämällä viranomaisten määrärahoja etukäteen.

Esitysluonnoksen taustalla olevat käsittelyaikoihin ja toimintaympäristön muutoksiin liittyvät tiedot ovat yksiselitteiset ja oikeusturvan yleisen toteutumisen kannalta huolestuttavat. Tuomioistuinten osalta todettakoon, että käsittelyajat ovat jo vuosia olleet pitkiä ja oikeudenkäynnit kalliita, mihin eduskunnan lakivaliokunta on useissa yhteyksissä kiinnittänyt huomiota. On siten viimeinkin aika siirtyä olennaisesti nykytilaan vaikuttaviin lainsäädäntötekoihin, jotta rikosprosessi kevenee ja rikosprosessiketju tiivistyy yksikertaisissa ja näytöllisesti selvissä asioissa.

Perusteellisesti laadittu esitysluonnos vastaa lain soveltamisalan ja poliisin ratkaisutoimivallan laajentamisen osalta edellä kuvattuun haasteeseen punniten perusoikeuksia huolellisesti sekä rajaten käyttöalaa tarpeellisin osin. Vaikutusarvioinnin perusteella esitysluonnoksen mukaisen uudistuksen tehostamispotentiaali on merkittävä ja mahdolliset haitat ovat hyötyihin nähden vähäiset. Esitysluonnoksessa on kiinnitetty asianmukaista huomiota oikeusturvanäkökohtiin ja siihen, että vankeudella sovitettavia tekoja ei siirry sakkomenettelyyn.

Kokonaisuutena kannatettava esitysluonnoksen mukainen uudistus nopeuttaisi ns. päivittäisrikosten käsittelyaikoja ja vapauttaisi resurssia oikeudellisesti ja/tai näytöllisesti vaativampiin rikosasioihin. Uudistuksen vaikutukset tulee nähdä laadun paranemisen, käsittelyaikojen lyhenemisen ja myös kohtuuttoman suuren työkuorman keventämisen näkökulmasta eikä kustannussäästöä synnyttävänä tuottavuushankkeena. Resurssien vähentämiseen ei oikeusvaltiolla ole varaa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta

ks. edellä yhteisesti lausuttu

Lain soveltamisalan laajentaminen: menettämisseuraamukset

ks. edellä yhteisesti lausuttu

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisuvallta

ks. edellä yhteisesti lausuttu

Alaikäinen epäilty sakkomenettelyssä

Alaikäiset rajataan perustellusti sakkomenettelyn käyttöalan laajennuksen ulkopuolelle.

Rikosprosessiketjun tarkoituksenmukaisen resurssikohdentamisen myötä voidaan olettaa, että rikosasiat, joissa on asianosaisena nuori, tulevat tuomioistuinkäsittelyssä jatkossa paremmin ja nopeammin käsitellyksi. Esityksen mukaan poliisi voisi määrätä alaikäiselle nykyistä suuremman sakon (20 -> 60 ps), mutta se samalla parantaa alaikäisten oikeusturvaa huoltajalle ilmoittamisvelvollisuuden myötä. Esitystä on pidettävä kokonaisuutena tarkastellen ja lapsidirektiivi huomioon ottaen kannatettavana alaikäisen epäillyn osalta.

Asianosaisten suostumukset ja suostumuksen peruuttaminen

Asianomistajan suostumusedellytyksen osalta käräjäoikeus kiinnittää professori Vuorenpään selvityksen johtopäätöksiin (kohta 4.4.) yhtyen huomiota tarpeeseen päivittää rikosprosessioikeuden periaatteita ja perustuslain tulkintaa. Asianosaisten prosessioikeuksissa ja -velvollisuuksissa sekä asianomistajan oikeussuojakeinoissa tulisi painottaa aiempaa enemmän rikosasioiden joutuiseen käsittelyn näkökulmaa. Vuorenpään lausunnossa on esitetty perusteltuja näkökohtia, joihin tukeutuen on mahdollista huolehtia asianomistajan asemasta ilman, että tämä ”johtaa” rikosprosessia. Välittävänä kantana tulisi ottaa harkintaan se, että asianomistajan tulisi esittää syy suostumuksen antamatta jättämiselle ja että se voitaisiin tietyissä tilanteissa jättää huomioimatta ja antaa ratkaisu sakkomenettelyssä.

Esitys on kannatettava suostumuksen peruuttamisen osalta

Lain soveltamisalan laajentaminen: yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely

Edellä yhteisesti lausutun lisäksi käräjäoikeus toteaa seuraavaa.

Esityksessä ei perustella yhteisvastuullisen korvausvaatimuksen rajaamista sakkomenettelyn ulkopuolelle. Rajausta on sinänsä ymmärrettävä. Toisaalta se voi johtaa asianomistajan suostumuksen antamatta jättämiseen ja rikosprosessiketjun tarpeettomaan kuormittamiseen vain sen vuoksi, että riidaton saatava ei ole vahvistettavissa esim. täytäntöönpanoon liittyvän syyn takia. Tuomioistuimissa on erottamisratkaisun (ROL 5:18 §) myötä tyypillistä, että yhteisvastuullisesta korvausvelvollisuudesta lausutaan eri tuomioissa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: päihdetutkimuskustannukset

ks. edellä yhteisesti lausuttu

Esitutkintaan ehdotetut muutokset

ei lausuttavaa

Muutoksenhakusäätelyyn ehdotetut muutokset

ei lausuttavaa

Turtiainen Kari
Oulun käräjäoikeus - Lausunnon on valmistellut käräjätuomari,
osastonjohtaja Jyrki Määttä.